

»KURJA VAS« DROBEC IZ NOVOGORIŠKE STANOVANJSKE KULTURE

ŠPELA LEDINEK LOZEJ

Inštitut za slovensko narodopisje & Uprava (Raziskovalna pisarna)

spela.ledinek@zrc-sazu.si

Izvleček: Prispevek opisuje nastanek in stanovanjsko kulturo novogoriškega naselja Tovarne pohištva Nova Gorica v Kromberku, kjer so bile precedenčno uvedene oblikovalske, tehnološke in strukturne stanovanjsko-arhitekturne spremembe na širšem goriškem območju.

Ključne besede: stanovanjska kultura, Nova Gorica, Tovarna pohištva Nova Gorica

S Pariško mirovno pogodbo 10. februarja 1947 je bila Gorica dodeljena Italiji in tako odrezana od pretežnega dela njenega vzhodnega zaledja, od Krasa, Vipavske doline, Trnovsko-banjske planote, Posočja in dela Brd. Jugoslovanska oblast je zato sklenila zgraditi novo upravno, gospodarsko, kulturno, prosvetno in politično infrastrukturno okrajno središče. Pri izboru lokacije so pretehtavali geološke, geografske, klimatske kot tudi strateške, gospodarske in prometne dejavnike. Kot ugotavlja Katja Jerman, pa je končno odločitev podal tedanji minister za gradnje Ivan Maček – Matija (Jerman 2008: 76–78). Za projektanta je bil izbran Edvard Ravnikar, ki se je pri zasnovi zgledoval pri učitelju Charlesu-Édouardu Jeanneret-Grisu, bolj znanem kot Le Corbusier. Že jeseni 1947 so prve mladinske delovne brigade regulirale potok Korn, gradile obvoznico Solkan–Šempeter in monumentalno Magistralo, ob kateri je raslo novo »mesto na travniku« (Medved in Velušček: 2004).¹

Arhitekturna praksa v petdesetih letih 20. stoletja je bila z vsemi razpoložljivimi sredstvi osredinjena na zagotavljanje čim več novih stanovanj v čim krajšem času. Leta 1948 so bili zgrajeni prvi trije stanovanjski bloki, t. i. »ruski bloki«, ki pa so bili pripravljene na vselitev šele leta 1950. Prav tako je leta 1948 Tovarna pohištva Nova Gorica

(kasnejše Meblo) vložila prošnjo za izdajo gradbenega dovoljenja za projekt enodružinske stanovanjske hiše. 13. septembra 1949 je komisija za revizijo glavnih projektov Ministrstva za gradnje LRS odobrila projekt in aplikacijo le-tega na šest stanovanjskih objektov (PANG 80, OLO Gorica, t. e. 218/2).

Leta 1950 je bilo tako v Kromberku (ob današnji ulici Toma Brejca) dokončanih šest stanovanjskih stavb,² v katere so se naselili delavci Tovarne pohištva Nova Gorica. Novozgrajene v breg prislone nadeklete stavbe so se razlikovale od načrtovanih, kar je projektant Marko Šlajmer tudi obžaloval, saj naj bi bil spričo »samovoljnega spreminjanja graditeljev«, torej gradbenega podjetja Primorje Ajdovščina, »brez vednosti projektanta« uničen tlorisni koncept« (Šlajmer 1952: 21). Načrtovane stavbe so imele predvidena dva vhoda, letnega preko terase ter zimskega preko vetrnika ob kuhinjski niši. Graditelji so uredili vhod preko zaprte verande na terasi, na-

² Projektant stavb Marko Šlajmer v prispevku *Stanovanjsko naselje Tovarne pohištva »Edvard Kardelj« v Novi Gorici* navaja kot letnice gradnje čas med 1948–1949. Prav tako je v prispevku zapisal, da je bilo zgrajenih 34 enodružinskih hiš (Šlajmer 1952: 21). Navedenega ne potrjujejo arhivski viri in dejansko stanje. Glede na v prispevku priložen situacijski načrt menimo, da je bilo 34 stavb načrtovanih, dejansko pa je bilo realiziranih le šest stavb.

¹ Podrobneje prim. Ramšak (2015: 67–100).

Slika 1: Kletni del in stopnišče stavbe leta 2016 (foto: Špela Ledinek Lozej).

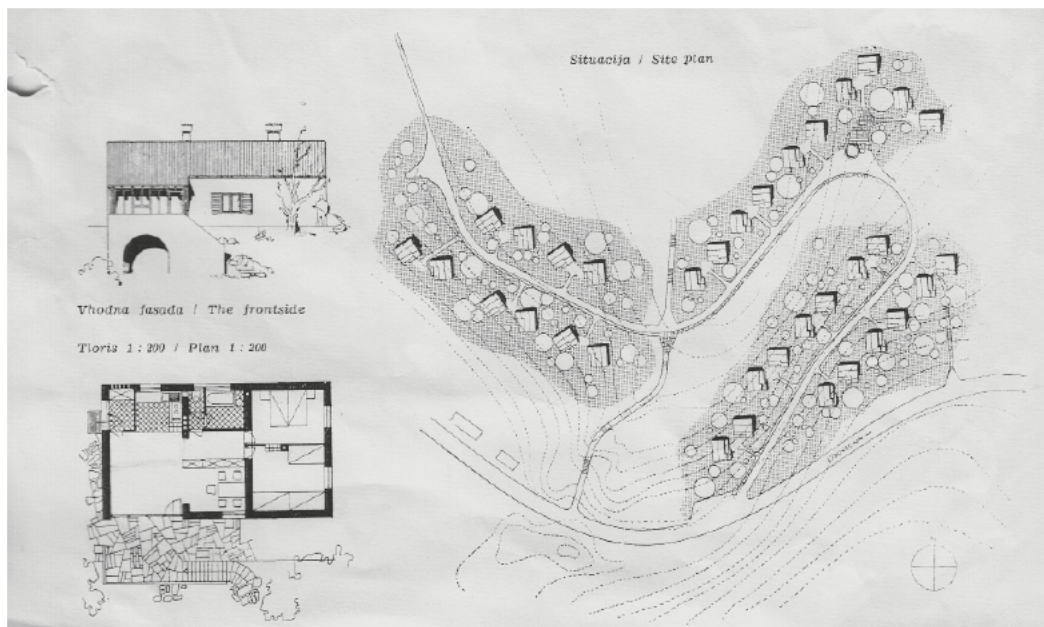
mesto vetrnika pa so ob kuhinjski niši postavili manjšo shrambo. Poleg tega so pregradili osrednji bivalni del in tako namesto dnevne sobe s kuhinjsko nišo in jedilnim kotom dobili ločeni »predimenzionirano« kuhinjo z jedilno mizo ter dnevno sobo z direktnim vhodom v stranišče in kopalnico. Vrh vsega pa so izvajalci nekatere stavbe in dnevne sobe obrnili proti severu (Šlajmer 1952: 21). Stanovalci so v nadaljevanju še naprej »samovoljno« uničevali »jasen tlorisni koncept« – v posamičnih primerih so bili dodani obsežni prizidki, tako da so prvotni gabariti le težka razpoznavni, drugod pa so predstavljali okenske in vratne odprtine ter postavljali in podirali vmesne stene (Grilanc, 2016; Markič J. 2016; Markič M. 2016).³

Po ustnem viru (Markič J. 2016) naj bi arhitekturne prvine tudi navdihnile ljudsko poimenovanje naselja. »Kurja vas« naj bi se tako imenovalo zaradi stopnic, ki so vodile do terase oziroma verande in ki so spominjale na letvene mostovžve

v kokošnjakih. Seveda pa so k dejstvu, da se imenuje »Kurja« in ne »Cibja«, kot je v navadi na Goriškem, prispevali stanovalci, vodilni zaposleni v Tovarni pohištva Nova Gorica, ki so povečini prišli iz osrednje Slovenije in okolice Ljubljane, kjer se kokoši imenuje *kure*, ne pa *cibe* (Marušič 2016).

V novozgrajenih standardiziranih novogoriških družbenih stanovanjih so se kot prvo na širšem območju uvajale oblikovalske, tehnološke in strukturne stanovanjske spremembe, ki so v sledečih desetletjih vplivale na stvarne okoliščine in imaginarije stanovalcev celotne Vipavske doline. Med novostmi velja opozoriti predvsem na komunalno infrastrukturo, torej na opremljenost z vodovodno napeljavo, izplakovalnimi stranišči, kopalnicami in električno, ter na spremenjeno tlorisno zasnovo, torej uveljavljanje ločenih delovnih kuhinjskih niš in jedilnic oziroma dnevnih sob. Seveda pa so se, kot smo videli, predstave arhitektov pogosto razhajale s predstavami in praksami uporabnikov. Stanovalci so selektivno – v različni meri in različno hitro prilastili predstave moder-

³ Za terensko vodstvo se zahvaljujem sodelavki Petri Kolenc.

Slika 2: Situacijski plan, vhodna fasada in tloris načrtovanih enodružinskih hiš v naselju Kurja vas (*Arhitekt* 1952, št. 5, str. 21).

nih bivališč (Ledinek Lozej 2015). Glavnina je bila navdušena nad vodovodno in električno napeljavo, kopalnicami in izplakovalnimi stranišči, več časa pa so zahtevale »jasne tlorisne zasnove«, ki niso bile skladne z utečenimi stanovanjskimi praksami, zato so jih sčasoma in postopoma prikrojili lastnim predstavam ter tako ustvarili hibridne lokalne oblike. Prav možnost priličenja stanovanja lastnim oziroma trenutnim potrebam pa je ključna prvina »arhitekture po meri človeka«.

Gibalo vzpostavitve umerjenega prostora predstav so bile razlike med prostorskimi praksami uporabnikov (izkušnjami prostora) ter predstavami arhitektov in oblikovalcev (prim. Lefebvre 2013). Dejstvo, da so se prostorske prakse uporabnikov razlikovale od predstav arhitektov in oblikovalcev, ne razpira samo razločka med prostorskim izkustvom uporabnikov in predstavami načrtovalcev, ampak tudi razloček med različnimi predstavami modernosti. Stanovalcem razumljiva predstava modernosti, temelječa v opremljenosti s komunalno infrastrukturo ter s sodobnimi gospodinjstvi aparati, se je namreč razlikovala od (akademske) modernosti urbanistov, arhitektov in oblikovalcev (prim. Attfield 1999).

Zvedave bralce, ki si žele poglobljene in neposredne seznanitve s pestrostjo in sistematizacijo novogoriške stanovanjske kulture v osemdesetih letih 20. stoletja, pa napotimo k etnološkemu filmu *Oris stanovanjskih načinov v Novi Gorici* Naška Križnarja (1981), ki ga hrani Goriški muzej.

VIRI IN LITERATURA:

Sogovornici:

Romana Grilanc, 5. 10. 2016.
Joško Markič, 5. 10. 2016.
Marija Markič, 5. 10. 2016,
Branko Marušič, 7. 10. 2016

Arhivski vir:

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, PANG 80, OLO Gorica, t. e. 218/2, Odločba Ljudske republike Slovenije št. 2487/49.

Časopisni vir:

Šlajmer, M. 1952: Stanovanjsko naselje Tovarne pohištva »Edvard Kardelj« v Novi Gorici. *Arhitekt* 5: 21.

Filmi:

Križnar, N. 1981: *Oris stanovanjskih načinov v Novi Gorici* (scenarij N. Križnar; snemanje N. Križnar in V. de Brea; montaža in režija N. Križnar) Nova Gorica: Goriški muzej (video VCR, 50 min).

Medved, A. in Velušček, N. 2004: *Mesto na travniku: Videoesej o Novi Gorici* (scenarij in režija A. Medved in N. Velušček; kamera R. Čok; glasba A. Ipavec; montaža A. Mavrič in A. Medved) Nova Gorica: Kinoatelj, Zavod Kinoatelj.

Literatura:

Attfield, J. 1999: Bringing Modernity Home: Open Plan in the British Domestic Interior. V: Cieraad I. (ur.), *At Home: An Anthropology of Domestic Space*, Syracuse, New York: Syracuse University Press, 73–82.

Jerman, K. 2008: *Dve Gorici – eno mesto? Konstrukcija urbanega* [Doktorska disertacija]. Mengeš: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo.

Ledinek Lozej, Š. 2015: Stanovanjsko-arhitekturne krajine v Vipavski dolini: družbenozgodovinske okoliščine sprememb mediteranske pokrajine v 50. in 60. letih 20. stoletja. V: *Annales: Series historia et sociologia* 25/1, 143–154.

Lefebvre, H. 2013: *Produkcija prostora*. Ljubljana: Studia Humanitatis.

Ramšak, J. 2015: *Ab initio: Moderne ideologije in izgradnja novega urbanega prostora: Zgodovina, arhitektura in perspektive kulturnega turizma v Novi Gorici in Raši*. Koper: Univerzitetna založba Annales.